

УДК 001.89 (477.4/51)

ІННОВАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ПРИЧОРНОМОР'І – ДОСЯГНЕННЯ І МОЖЛИВОСТІ

О.А. Єрмакова, к.е.н., доцент

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

Л.В. Хуторна

Південний науковий центр НАН України і МОН України

Єрмакова О. А., Хуторна Л. В. Інновації в Українському Причорномор'ї – досягнення і можливості.

В статті досліджено стан інноваційної діяльності в Українському Причорномор'ї, виявлено основні конкурентні переваги та проблеми. В якості одного із інструментів подолання негативних тенденцій інноваційної діяльності в Українському Причорномор'ї запропоновано впровадження «триадної» інноваційної політики (наука, освіта та бізнес) в рамках кластерів.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, українське Причорномор'я, кластер

Єрмакова О. А., Хуторная Л. В. Инновации в Украинском Причерноморье – достижения и возможности.

В статье исследовано состояние инновационной деятельности в Украинском Причерноморье, выявлены основные конкурентные преимущества и проблемы. В качестве одного из инструментов преодоления негативных тенденций инновационной деятельности в Украинском Причерноморье предложено внедрение «триадной» инновационной политики (наука, образование и бизнес) в рамках кластеров.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, Украинское Причерноморье, кластер

Iermakova O. A., Khutorna L. V. Innovations in the Ukrainian Black Sea region achievements and opportunities.

The paper investigates the state of innovation in the Ukrainian Black Sea region, identifies its major competitive advantages and problems. As one of the tools of overcoming of the negative trends in innovation in the Ukrainian Black Sea region is proposed the implementation of a "triad" innovation policy (science, education, business) within clusters.

Keywords: innovations, innovation activity, the Ukrainian Black Sea region, cluster

Основна задача сучасної економічної політики України полягає в переході від ресурсорієнтованої економіки, яка спроможна забезпечити переваги в короткостроковому періоді, до інноваційної економіки, яка є запорукою розвитку країни в довгостроковій перспективі. З одного боку, інноваційна система України має такі важливі конкурентні переваги, як високий загальний рівень освіти населення, потужна науково-технічна база, яка дісталася у спадок з часів СРСР. З іншого боку, інноваційній системі України притаманний ряд недоліків. Серед них відсутність стійких зв'язків між наукою та підприємствами, несприятливі рамкові умови для інновацій та нерозвинена інфраструктура [1]. І якщо вирішення проблеми покращення рамок умов є задачею національного рівня, то встановлення взаємодії між учасниками інноваційного розвитку та розбудова інноваційної інфраструктури є тими задачами, що потребують активної ролі регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Теоретичні та аналітичні аспекти статті побудовані на дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених в сфері інновацій, зокрема Іцковица Г., Кругмана П., Лейдесдорфа Л. Портера М., Хосперса Г., Шумпетера Й, Гейця В. М., Осипова В.М. та інших.

Інформаційною базою даного дослідження виступили публікації Державного комітету статистики України, Звіту Південного наукового центру НАН України і МОН України «Вивчення процесів трансформації наукових досліджень в інноваційні розробки в Південному регіоні України», Звіту про конкурентоспроможність регіонів України (Фонд «Ефективне управління»).

Проте, не достатньо дослідженим залишається питання адаптації існуючих теорій інноваційного розвитку до реалій Українського Причорномор'я.

Метою статті є дослідити стан інноваційної діяльності в Українському Причорномор'ї, виявити основні конкурентні переваги та проблеми в цій сфері, обґрунтувати сприятливі інструменти розширення можливостей інноваційного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження

Важливим індикатором ефективності структурних зрушень у напрямку підвищення конкурентоспроможності національної та регіональної економіки є визначення динаміки показників розвитку науки та інновацій [2,3]. Аналіз основних показників розвитку науки та інновацій

в регіонах Українського Причорномор'я з 1995 року (табл. 1) виявив негативну динаміку їх розвитку. Зокрема, за всіма приморськими регіонами мають тенденцію до скорочення такі показники як кількість організацій та чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи.

Таблиця 1. Динаміка основних показників розвитку науки та інновацій в регіонах Українського Причорномор'я (1995-2013 рр.)

Показники розвитку науки та інновацій	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013/1995, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Одеська область												
Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи	88	72	74	66	65	67	62	59	58	54	52	-40,9
Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи	7656	4265	3459	3302	3158	3120	2897	2828	2663	2461	2342	-69,4
Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	20	14	40	30	51	33	26	37	31	35	24	20,0
Впровадження інноваційних видів продукції у промисловості	128	140	214	300	30	50	46	72	82	108	87	-32,0
Миколаївська область												
Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи	38	46	41	54	54	51	47	44	43	38	33	-13,2
Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи	4208	2288	1457	1479	1405	1340	1308	1239	1059	904	809	-80,8
Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	68	24	18	14	9	20	29	30	36	29	13	-80,9
Впровадження інноваційних видів продукції у промисловості	171	713	85	8	12	26	44	41	34	61	268	56,7
Херсонська область												
Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи	24	26	28	26	25	23	23	28	28	28	23	-4,2
Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи	1739	1082	954	943	879	830	783	810	667	671	616	-64,6
Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	46	20	10	5	22	61	18	17	78	37	121	163,0
Впровадження інноваційних видів продукції у промисловості	216	280	62	27	33	95	112	71	146	95	157	-27,3
Всього в Українському Причорномор'ї												
Кількість організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи	150	144	143	146	144	141	132	131	129	120	108	-28,0

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи	13603	7635	5870	5724	5442	5290	4988	4877	4389	4036	3767	-72,3
Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості	134	58	68	49	82	114	73	84	145	101	158	17,9
Впровадження інноваційних видів продукції у промисловості	515	1133	361	335	75	171	202	184	262	264	512	-0,6

Джерело: [4]

Ситуація щодо впровадження інновацій у промисловість не є однозначною. В цілому в Українському Причорномор'ї впровадження інноваційних видів продукції у промисловості постійно зростає, хоча поки що не досягнуто рівень 2000-го року. Лідером за даним показником серед областей Українського Причорномор'я є Миколаївська область як за кількістю, так і за позитивною динамікою зростання. Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості Українського Причорномор'я кількісно відстає від показників впровадження інноваційних видів продукції, хоча теж демонструє позитивну динаміку. Лідером за даним показником серед областей Українського

Причорномор'я є Херсонська область як за кількістю, так і за позитивною динамікою зростання, а в Миколаївській області мало місце найбільше скорочення даного показника (рис. 1).

Аналіз результатів моніторингу Південним науковим центром Національної академії наук України і Міністерства освіти і науки України наукової діяльності установ і організацій у Південному регіоні України у 2011-2013 рр. [5] виявив наступні тенденції.

В загальній кількості науково-дослідних робіт в регіонах Українського Причорномор'я намітилась тенденція до скорочення інноваційних проектів та зростання фундаментальних та прикладних досліджень.

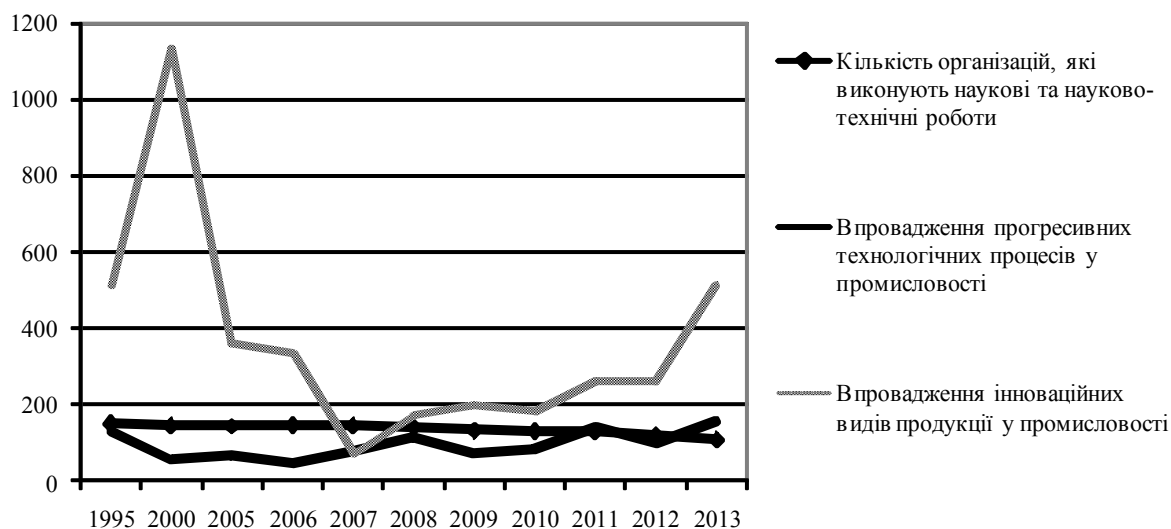

Рис. 1. Динаміка основних показників розвитку науки та інновацій в Українському Причорномор'ї (1995-2013 рр.)

Кількість фундаментальних та прикладних досліджень зросла на 50 % у 2013 р. у порівнянні із 2011 р., натомість кількість інноваційних проектів суттєво скоротилась – майже на 30 % (рис. 2). Серед областей Українського

Причорномор'я Одеська область, що володіє відчутним науковим потенціалом, значною мірою перевершує Миколаївську і Херсонську області за загальною кількістю щорічно виконуваних наукових робіт (рис. 3).

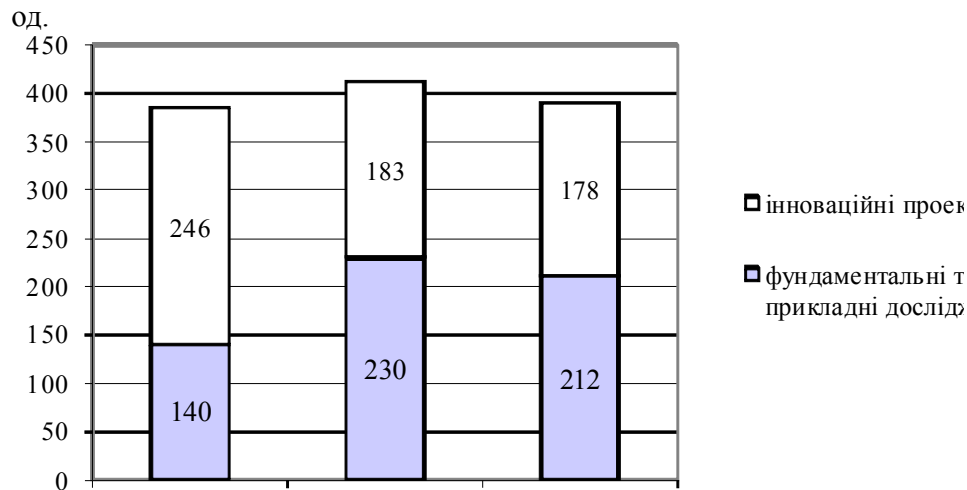

Рис. 2. Динаміка науково-дослідних робіт в регіонах Українського Причорномор'я у 2011-2013 рр.

Рис. 3. Співвідношення загальної кількості наукових робіт в окремих областях до їх загальної кількості в Українському Причорномор'ї в 2013 р.

В той же час, лідерство Одеської області серед областей Українського Причорномор'я за науковим та інноваційним потенціалом не стало фактором підвищення конкурентоспроможності області.

Уявлення про конкурентоспроможність регіонів України дає щорічне дослідження Фонду «Ефективне управління», який з 2009 р. по 2012 р. здійснював щорічні дослідження конкурентоспроможності регіонів України за методикою Всесвітнього економічного форуму [6]. Важливим є той факт, що дана оцінка базується не лише на статистичних показниках, але й на експертній оцінці, зокрема і з боку бізнесу.

Згідно із даним дослідженням, в 2012 р. за складовою Індексу конкурентоспроможності «Інновації» Одеська область займала 20 місце серед усіх областей України, Миколаївська область – 5 місце, Херсонська область – 21. Єдиний показник складової «Інновації» в Одеській області, який перевищив в 2012 р. середнє значення по Україні, є наявність наукових та інженерних кадрів, що є свідчення значного інноваційного потенціалу. Миколаївська область в 2012 р. перебувала серед лідерів в Україні за переважною більшістю показників складової «Інновації», за винятком якості науково-дослідних закладів та кількості отриманих патентів на винаходи. Конкурентною перевагою Херсонської області в сфері інновацій стала розвиненість співпраці університетів і бізнесу в НДДКР та

кількість отриманих патентів на винаходи (табл. 2). Отже, проведений вище аналіз виявив суттєвий науково-інноваційний потенціал регіонів Українського Причорномор'я. З іншого боку, зростає попит на інновації з боку реального сектору економіки. «Загубленою» ланкою інноваційного процесу в регіоні вбачається нерозвинутість ринку інновацій, який має поєднувати попит та пропозиції на інновації та забезпечувати комерціалізацію наукових розробок. Інституційне середовище даного ринку здійснюють такі структури, як: інформаційні мережі, недержавні фонди підтримки інновацій, центри впровадження та трансферту технологій, інноваційні банки, інноваційні біржі, формування яких лише розпочинається в Україні [7].

Задачею даного етапу становлення ринку інновацій є забезпечення «триадності» інноваційного процесу в регіоні – ефективного співробітництва науки (академічної, університетської, галузевої), освіти та бізнесу [8]. Одним із інструментів «триадного» підходу до організації інноваційного процесу в регіоні є кластери, які довели свою ефективність за десятки років свого функціонування в країнах Європи, США, Південно-Східної Азії. Останнім часом процеси кластеризації активізувались на теренах колишніх країн СРСР, зокрема в Росії та Казахстані. Символом кластеризації в інноваційній сфері є «Силіконова Долина» в США [9,10].

Таблиця 2. Конкурентні позиції регіонів Українського Причорномор'я за складовою «Інновації» Індексу конкурентоспроможності в 2012 р.

	Одеська область		Миколаївська область		Херсонська область	
	бал	у порівнянні із середнім значенням по Україні	бал	у порівнянні із середнім значенням по Україні	бал	у порівнянні із середнім значенням по Україні
Складовою «Інновації»	2,87	-	3,15	+	2,86	-
Здатність до інновацій	3,29	-	3,87	+	3,33	-
Якість науково-дослідних закладів	3,74	-	3,75	-	3,64	-
Витрати компаній на НДДКР	2,53	-	3,04	+	2,64	-
Співпраця університетів і бізнесу в НДДКР	2,98	-	3,28	+	3,18	+
Держзакупівлі високотехнологічної продукції	2,85	-	3,02	+	2,91	-
Наявність наукових та інженерних кадрів	3,72	+	4,04	+	3,16	-
Патенти на винаходи, на млн. осіб (статистичні дані)	1,08	-	1,08	-	1,12	+
Охорона інтелектуальної власності	2,72	-	3,14	+	2,89	-

Складено за [4]

Кластерні механізми капіталізації економіки регіонів представляють собою формування мобільних самодостатніх економічних модулів, які можуть швидко та ефективно реагувати на зміни в оточуючому їх середовищі. Поняття кластеру використовується в різних галузях знань, і хоча трактування цього поняття є різним, сутність залишається незмінною: кластер – об'єднання декількох однорідних елементів (у випадку економічного кластеру об'єднання бізнесу, влади, науки та освіти), яке може розглядатися як самостійна одиниця з притаманними їй певними ознаками.

За своєю сутністю кластери представляють собою організаційну інновацію – кожний кластер є унікальною системою господарювання із унікальною комбінацією ресурсів [11, С. 241].

Виходячи зі спеціалізації промисловості, освіти, науки, інновацій регіонів Українського Причорномор'я перспективними для формування кластерів є такі галузі, як агропромисловість, машинобудування, зокрема енергозберігаюче, рекреація.

У перші роки незалежності спеціалізацією Українського Причорномор'я було машинобудування і приладобудування, для чого тоді існувала потужна індустріальна база, а також морський транспорт. Проте за роки незалежності спеціалізацію даного регіону було переорієнтовано на агропромисловий комплекс. В десятку найбільш представлених в Українському Причорномор'ї напрямків потрапляють також хімія, медицина, механіка, інформатика і кібернетика [5].

Стимулом до формування кластерів є й міжнародні грантові програми, які надають пріоритет в отриманні грантового фінансування кластерам, в першу чергу інноваційним та зорієнтованим на розбудову ланцюгів доданої вартості. Прикладом такої програми може бути європейська програма

інноваційного співробітництва «Горизонт 2020», до якої нещодавно долучилась Україна.

Висновки

Дослідження виявило наступні тенденції в інноваційній сфері регіонів Українського Причорномор'я.

Позитивні:

- зростання кількості впроваджених інноваційних видів продукції та прогресивних технологічних процесів у промисловості;
- наявність потужного наукового та інноваційного потенціалу Одеської області;
- конкурентне лідерство Миколаївської області за складовою «Інновації» Індексу конкурентоспроможності серед регіонів України.

Негативні:

- скорочення показників кількості організацій та чисельності фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи;
- скорочення інноваційних проектів в загальній кількості науково-дослідних робіт;
- конкурентне відставання Одеської та Херсонської областей за складовою «Інновації» Індексу конкурентоспроможності серед регіонів України;
- нерозвиненість ринкової інфраструктури в сфері інновацій;
- слабе співробітництво між наукою, освітою та бізнесом в сфері інновацій.

Задачею даного етапу становлення ринку інновацій в Українському Причорномор'ї визначено забезпечення «триадності» інноваційного процесу в регіоні – ефективного співробітництва науки (академічної, університетської, галузевої), освіти та бізнесу в рамках кластерів.

Перспективою подальших досліджень є розробка організаційно-економічних механізмів активізації регіонального ринку інновацій та впровадження кластерних механізмів.

Список літератури:

1. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України: монографія. Харків: Константа, 2006. – 272 с.
2. Schumpeter J. A.: The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle. - Transaction Books, New Brunswick, New Jersey. 1983.
3. Hospers G.J. Regional Economic Change in Europe: A Neo-Schumpeterian Vision / G.J. Hospers. London: LIT, 2004. – 381 p.
4. Статистичний збірник «Регіони України 2014» : [за ред. Осауленка О.Г.]. К.: Державний комітет статистики України, 2014. – Ч II. – С. 307–326.
5. Звіт з науково-дослідної роботи «Вивчення процесів трансформації наукових досліджень в інноваційні розробки в Південному регіоні України». – Південний науковий центр НАН України і МОН України, 2014. – 210 с.
6. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України. Назустріч економічному зростанню та процвітанню. – К: Фонд ефективне управління, 2009-2013 рр.
7. Осипов В.М. Трансформація стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону в умовах нової економіки // Економічні інновації. – 2010. – Вип. 40 – Новаторські ідеї та сучасний досвід трансформаційних зрушень в економіці. – Одеса: ІПРЕЕД НАНУ. – С. 283–296.
8. Etzkowitz H., Leydesdorff L. Universities and the Global Knowledge Economy: A Triple Helix of University-Industry-Government Relations. London: Pinter, 1997.
9. Porter M.E. On Competition. Boston: Harvard Business School, 1998.
10. Krugman P. The myth of Asia's miracle // Foreign Affairs. – 1994. №73 (November-December). – P. 62–75.
11. Єрмакова О.А. Зовнішньоекономічна діяльність регіону: інституційні важелі вдосконалення: монографія / О.А. Єрмакова; Одес. нац. екон. ун-т. – Одеса: Інтерпрінт, 2014. – 312 с.

Надано до редакції 19.03.2015

Єрмакова Ольга Анатоліївна / Olga A. Iermakova
impeer@ukr.net

Хуторна Лілія В'ячеславівна / Liliya V. Khutorna
naukaodessa@ukr.net

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Інновації в Українському Причорномор'ї – досягнення і можливості [Електронний ресурс] / О. А. Єрмакова, Л. В. Хуторна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 3 (19). – С. 26-31. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html>